

خیلواکی

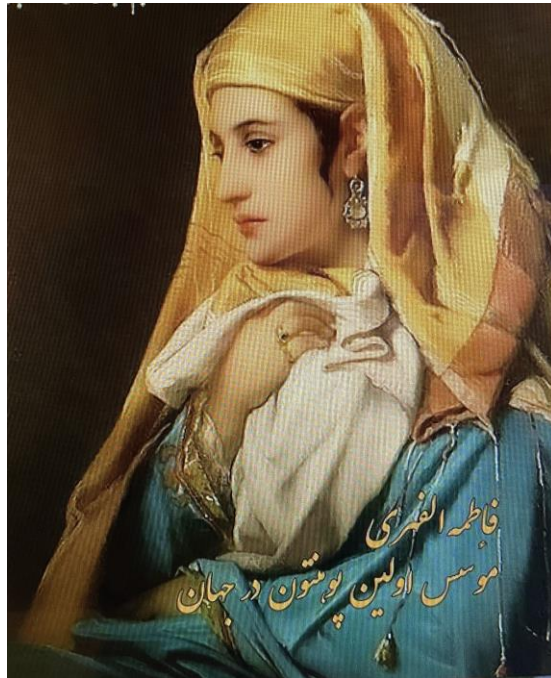
استقلال

www.esteqtaal.net

۲۷ دسمبر، ۲۰۲۳

داکتر ناصر اوریا

تأسیس اولین پوهنتون دنیا توسط یک زن مسلمان

تصویری از فاطمه الفهری که در مجله وزین «لمر» شماره پنجم سال ۱۴۰۰ هـ ش نشر رسیده است

از تأسیس اولین پوهنتون دنیا توسط یک زن مسلمان در قرن ۹ میلادی، تا تلاش برای محروم ساختن زن مسلمان از حق تحصیل در قرن ۲۱ میلادی.

"ببین تفاوت ره از کجاست تا به کجا"

آیا میدانید که اولین پوهنتون جهان بشکل معاصر آن ۱۲ قرن قبل از امروز توسط یک زن مسلمان بنیاد نهاده شد؟

زن مسلمان در قرن ۹ میلادی اولین پوهنتون دنیا را تأسیس میکند و ۱۲ قرن بعد حق تحصیل زن از طرف کسانی مورد سؤال قرار میگیرد که خود را پیروان دینی میدانند که اولین کلمه آن (اقراً یعنی بخوان) است و طلب علم را بر هر مسلمان فرض گردانیده است.

القرویین، قدیمی ترین پوهنتون دنیا که از بدو تأسیس تا امروز فعال است و درجه تحصیلی تفویض میکند، در سال ۸۵۹ میلادی توسط یک زن مسلمان بنام فاطمه الفهری بینانگذاری شد.

خلاف تصور معمول، قدیمی ترین پوهنتون دنیا در اروپا نه بلکه در شهر فز (Fez) مراکش است که توسط یک زن مسلمان، بیش از دو قرن قبل از مشهورترین پوهنتون های جهان تأسیس شده است. معمولاً وقتی صحبت از قدیمی ترین پوهنتون دنیا میشود، ناخودآگاه در ذهن بیشتر مردم پوهنتون های آکسفورد انگلستان (Oxford) و بولونیا ایتالیا (Bologna) خطور میکند، مگر طبق اسناد یونسکو (UNESCO) و ریکارد جهانی گینس (Guinness)، القرویین قدیمی ترین موسسه تعلیمی موجود و پا بر جا در جهان است.

این پوهنتون که در سال ۸۵۹ عیسوی توسط فاطمه الفهری که در تونس تولد و با خانواده اش به مراکش مهاجرت نموده بود، در شهر فز کشور مراکش تأسیس شد. القرویین نه تنها قدیمی ترین پوهنتون فعال در جهان است، بلکه اولین مؤسسه ای است که توسط یک زن و آنهم یک زن مسلمان در آن زمان بنیاد نهاده شده است.

گرچه بعضاً ادعا میشود که اولین یونیورستی در هند ساخته شده است ولی اسناد نشان میدهند که یگانه پوهنتونی که درجه تفویض میکرد و به شکل یونیورستی امروزی از روز تأسیس تا حال فعال است، همانا پوهنتون القرویین است. تعداد زیادی به این باور اند که کتابخانه آن نیز از اولین ها در جهان است.

فاطمه الفهری و خواهرش مریم بعد از فوت پدر و شوهر، سرمایه ای را که به ارث برده بودند در امور خیریه منجمله اعمار اولین مؤسسه تعلیمی، کتابخانه و مسجد مربوط به آن مصرف کردند، سرمایه گزاری نه تنها برای نسل ها و عصر ها بلکه خیر جاریه برای بشریت. در کتابخانه پوهنتون القرویین نادرترین و منحصر به فردترین نسخ جهان نگهداری میشود. این کتابخانه باستانی که ارزشمند ترین آثار فرهنگی بشری را در خود دارد، دارای لابراتواری است که آثار ارزشمند آنرا ابدیت و دیجیتالی ساخته تا نه تنها از گزند حوادث مصئون باشد بلکه به سهولت در دسترس همگان قرار گیرد.

این مؤسسه تحصیلی سیستم تدریس و اعطا و تفویض درجات مختلف علمی در رشته های متعدد تحصیلی مانند مطالعات علوم دینی، صرف، نحو، بدیع و بیان یا هنر مباحثه و آئین سخنرایی را معرفی کرد. اگر چه پوهنتون در ابتدا روی تعلیمات دینی متمرکز بود، ولی به زودی ساحه تعلیمی آن کسب وسعت نموده و به تدریس منطق، ریاضیات، نجوم، طبابت و رشته های متعدد دیگر توسعه یافت. به دلیل طیف گسترده موضوعات تدریسی و کیفیت عالی نصاب تعلیمی که ارائه میگردید، دانشمندان و محصلین از سراسر جهان اسلام از این مؤسسه تعلیمی دیدن نموده و در آن ثبت نام میکردند. شهرت و محبوبیت آن چنان بالا گرفت که پوهنتون القرویین مجبور شد تا یک سیستم سختگیرانه برای انتخاب و جذب شاگردان را اتخاذ نماید. این سیستم انتخاب، محصلین را ملزم میکرد تا قران را حفظ داشته و دانش آفاقی خوبی از عربی و علوم عمومی داشته باشند. سلاطین عصر با اعطای کمک های مالی بلاعوض، تحف و هدایا بخصوص کتاب ها و نسخه های خطی از پوهنتون حمایت میکردند. این امر باعث شد که پوهنتون القرویین چندین کتابخانه در ساختمان های اصلی و فرعی خود داشته باشد که کتب و آثار تأثیرگذار بی شمار آنزمان را در خود جای داده است.

کتابخانه تاریخی پوهنتون القرویین تا امروز به روی عموم باز است و دیپلوم اصلی "الفهری" را که در بدو تأسیس پوهنتون در چوب حکاکی شده بود، نشان میدهند.

این کتابخانه در حال حاضر میزبان بیشتر از ۴۰۰ نسخه خطی نهایت ارزشمند تاریخی در زمینه های مختلف منجمله نسخ خطی قران عظیم الشان است. برخی از این متون گرانبها شامل مهمترین اثر قرن چهاردهم میلادی "المقدمه" و نسخه اصلی "العبر"، از آثار مؤرخ شهیر و جامعه شناس پیشگام جهان، ابن خلدون (۱۳۳۲-۱۴۰۶)، مؤرخ و جامعه شناسی که بنام بنیانگذار علم جامعه شناسی یاد میشود)، است.

آثار معروف دیگر این کتابخانه "الموطأ" یا "موطأ امام مالک" است که از قدیمی ترین مجموعه متون حقوقی میباشد که توسط امام مالک بن انس (۹۳ - ۱۷۹ ه ق مدینه) جمع آوری گردیده است. این مجموعه هم احادیث، هم فقه و هم حقوق اسلامی را در خود دارد. همانطور که در مؤسسات تحصیلات عالی معاصر رایج است، پوهنتون القرویین غرض ترویج تبادل معلومات و توسعه علوم، بصورت منظم مناظره ها و سمپوزیم ها را دایر میکرد. این پوهنتون بر بنیاد مفکوره تعلیمات عالی به مفهوم معاصر آن بنا یافته است.

مفکوره فاطمه الفهری ایجاد یک فضای اجتماعی بود که در آن امکان تبادل افکار متعالی برای تعلیم و تعلم فراهم گردد. بیمورد نخواهد بود اگر بگوئیم که مفکوره ها و بینش فاطمه الفهری در مسیر

دادن بسیاری پوهنتون های اروپا تأثیرگذار بوده است. مفکوره ساختار یک بنیاد تحصیلی و مسلکی که قبل از آن دیده و شنیده نشده بود - در سراسر قاره اروپا برای قرن های آینده منعکس شد. کشورهای اروپایی با مشاهده پتانسیل عظیمی که در این سیستم تعلیمی وجود داشت، به سرعت مؤسسات علمی خود را بر اساس این مفکوره بناد نهادند. از جمله برجسته ترین آن ها میتوان از پوهنتون بولونیا (Bologna) که در سال ۱۰۸۸ میلادی در ایتالیا، و پوهنتون آکسفورد (Oxford) که در سال ۱۰۹۶ میلادی در بریتانیا تأسیس شد، نام برد. قابل یادآوری است که هر دو پوهنتون بیشتر از دو قرن بعد از پوهنتون القرویین پا به عرصه وجود گذاشتند.

پوهنتون القرویین در طول تاریخ موجودیت خویش مکان دانشمندان بوده است که جایگاه علمی شان تا امروز در جهان محفوظ است، مانند محمد الادریسی (کارتوگرافر یا نقشه نگار، جغرافیه دان و مصرشناس قرن دوازدهم میلادی - سازنده نقشه جهان بنام Tabula Rogeriana)، که نقشه های او به اکتشافات اروپا در دوره رنسانس کمک کرد.

علی الرغم اینکه القرویین محل تجمع محصلین و دانشمندان معارف اسلامی بود، دانشمندان ادیان دیگر را نیز جذب میکرد. یکی از علمای مسیحی که از پوهنتون القرویین بازدید کرد، پاپ سیلوستر دوم (۹۴۶ - ۱۰۰۳) بود که علاقه زیاد به ریاضیات و نجوم داشت.

معهدا، پوهنتون القرویین در سال ۱۹۶۳ میلادی به سیستم پوهنتونی معاصر مراکش اضافه شد. خلاف تصورات نادرست رایج، زنان و مردان هر دو می توانستند و میتوانند در القرویین تحصیل نمایند. در سال ۱۹۶۵ میلادی، این مؤسسه تحصیلی به جای نام القرویین، رسماً بنام پوهنتون القرویین مسمی گردید.

د نری ډیری لرغونی کلتوری پانگی د مراکش د فز (Fez) ښار کی دی. د نری لومړنی تعلیمی موسسه په اوسنی ښه، د لومړی ځل لپاره د فاطمه الفهری لخوا، د القرویین پوهنتون په نامه، جوړ شوی دی.

ډیری داسی فکر کوی چی د نری تر ټولو لرغونی کتابتون هم په همدی پوهنتون پوری اړه لری. د القرویین پوهنتون د مراکش په فز (Fez) ښار کی په ۸۵۹ میلادی کال (له دولسو پیړیو څخه مخکی) د فاطمه الفهری لخوا جوړ شو چی څنگ ته یی جومات او کتابتون هم درلودل. دا پوهنتون د نری تر ټولو ډیر لرغونی او ارزښتناکه لاسی نسخی او کتابونه لری چی په خورا ښه توگه یی ساتنه کیږی.

نن ورځ دا د انسانانو د کلتوری ارزښتونو ډک او نایابه اسناد په ننی تکنالوژی او د نن ورځی له اړتیاوو سره برابر اېډیټ او ډیجیټلی کیری. او په دی ډول هڅی روانی دی چی دا د ټول متونونه او آثار چی د بشری ټولنو او کلتوری مینوالو سره د آسانه ډول لاسرسی ولری.

د مثال په توگه د القرویین د پوهنتون کتابتون اوس د لرغونو او زړو متونو بیارغولو، ساتنی او ډیجیټل کولو لپاره خاص او مدرن لابراتوار لری.

یو ایټالوی عالم وایی چی زه دلته د فز بنار کی د ځینی پوهنتونونو سره د علمی او ساینسی همکاری له امله یم څو وکولای شو چی د معلوماتو علومو لید څخه دا ستونزی لری کړو څو د نری خلک وکولای شی چی دی اسنادو ته چی د نری انسانی کلتوری میراثونو ته په آسانی او آزاده توگه لاسرسی ولری.

په آرشیفونو کی ترټولو قیمتی کتابونو کی یو هم د نهم میلادی پیری قران دی چی د اوبنانو په پوستکی په کوفی سکرپیت کی لیکل شوی او بل هم د څورلسمی میلادی پیری د شمالي افریقا او د نری د ستر او نامتو مورخ ابن خلدون "مقدمه" کتاب دی.

طوریکه به همگان معلوم است اولین آیه ای که از جانب خداوند نازل شده کلمه ای (اقرأ) یعنی بخوان است که امر به آموزش و کسب دانش است و طبق فرموده پیامبر گرامی "طلب علم (کسب علم) بر هر مسلمان فرض است" «طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ»، علم بیاموزید ولو در چین هم باشد» «اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَ لَوْ كَانَ بِالصِّينِ.»

با توجه به میزان بیسوادی و کم ارزش جلوه دادن معارف در بسی کشورهای اسلامی، مخصوصاً کشور خود ما، این عقبگرد و عدم پیروی از اوامر و تعالیم دین برای هر صاحب خردی به آسانی قابل درک است.

از وضع موجود میتوان تخمین کرد که آنهایی که خود را مؤمن و معتقد میدانند تا چه حد به آموزه های دینی پشت پا زده و از اصول دین فاصله دارند. امید همه باهم در پی اصلاح فوری این نقیصه عظیم دست به کار شده و در رفع آن سعی بلیغ به خرج دهیم.

نابود باد جهل * نابوده دی وی ناپوهی

مطلبی از شماره پنجم مجله "المر"

ناصر اوریا * ۲۷ مارچ ۲۰۲۲ - تکزاس